

Jure Henigman, Jana Zupančič

Mojca Podlesek

MANIPULATIVNA ZAPELJIVKA, PRETKANA VLADARICA ALI ŽELJA PO PREŽIVETJU

Gruach, kraljica Škotske v Greigovi drami *Dunsinane*, je ista ženska, ki v Shakespearovem *Macbethu* nastopa kot Lady Macbeth – prej žena tirana, ki mu je šepetajoč vtirala misel izdajstva in ga napeljala k umoru predhodnega kralja Duncana, sedaj vdova, ki se bori za svoje mesto v zavzetem gradu. Shakespearov kruto odločni ženski lik, ki nasprotuje tipični ženski emocionalnosti, je poimenovan po zgodovinsko izpričani škotski kraljici iz 11.stoletja – Groach. Prav tako Greig gradi svojo škotsko kraljico iz nje, le da Gruach ne znori in ne umre, kot se to zgodi v Shakespearovi tragediji, temveč se skriva v gradu in nadaljuje boj za vladavino in svoje življenje. Spoznamo jo skozi oči angleškega poveljnika Siwarda, ki se ne zaveda natanko njene preteklosti in odkriva njeno mesto v patriarhalnem ozračju škotske vojne – mesto kraljice, vdove, vladarice, voditeljice, ikone, spletkarke, dedinje, ujetnice, matere in ženske.

Kot ženska, ki se je rodila, da postane kraljica, žena dveh kraljev (skoraj že treh) in s tem le metoda, s katero so se drugi polastili prestola, je bila Gruach primorana zgraditi obrambni mehanizem že od vsega začetka. Sredstva, ki so njej in njenim potomcem zagotovila preživetje, in metode, s katerimi si je reševala življenje v Dunsinanu, se bistveno ne razlikujejo od metod mnogih nefikcijskih vladaric – poleg ustaljenih metod vladovanja so ženske tudi upravljale z ženskimi čari. Zapeljevanje, pregovarjanje, spletkarjenje so dodatni aduti vplivnih žensk, katerih konotacija je premnogokrat negativna in se jih nekatere niti ne poslužujejo, vedno pa

bodo na voljo kot argumenti njihovim nasprotnikom. Četudi je vladavina uspešna, se še vedno poudarja, da je to obdobje, ko je vladala uspešna *ženska*. Dandanes pa so vplivne ženske označene za zagnane karieristke, medtem ko so njihovi moški enakovredneži preprosto *uspešneži*.

Če naštejemo le nekaj najvplivnejših vladaric, kot so Kleopatra v Egiptu, kraljica Viktorija, Elizabeta I., Katarina Velika, v ne tako davnem času tudi Margaret Thatcher, Benazir Bhutto in Angela Merkel, ki so jim ob marsikaterem spodrsrljaju sprva očitali njihovo neobičajno ne-ženstvenost. Kleopatra in mnoge druge so v svetovni literaturi pogosto prikazane kot krute, hladne in nevarne. K njim lahko prištevamo tudi Shakespearovo Lady Macbeth. Zato je Greigova interpretacija škotske kraljice prijetno osvežujoča, saj prikazuje žensko, ki si obupno želi rešiti življenje ter najti zaveznika, vendar se šele ob koncu, ko ji ne preostane drugega, polasti spletk, nasilja in izdajstva.

Udejstvovanje v tradicionalno moških zadevah, kot so vojna, politika in vladanje, je ženskam priborilo očitek nenaravnosti – mnogokrat tudi čarobnosti, in tako so bile, navkljub svoji priznani sposobnosti ter karizmatičnosti, pogosto oklicane za čaravnice. Samo spomnimo se srednjeveških lovov na čaravnice, pred katerimi so trepetale vse ženske, ki niso bile tipično pokorna dekleta. Čim so se preveč javno izpostavile, so jim očitali za ženske neprimerno vedenje in njihova dejanja so veljala za nečloveška, celo bogoskrunska. Mnoge izmed njih so rajši vladale iz senc svojih soprogov ali celo ljubimcev – na primer Madame de Pompadour, uradna ljubica francoskega kralja Ludvika XV., ki je preko svojega ljubezenskega razmerja s kraljem pomembno vplivala na politične odločitve.

Celo danes se vplivnim ženskam očita neženskost in s tem tudi neprimernost za materinstvo ali izrabljanje materinstva kot le eno izmed sredstev, s katerim lahko manipulirajo. Tako kot si je Izabela Francoska zaradi svoje zgodovinske *femme fatale* pojave v literaturi prislužila vzdevek *she-wolf (volkulja)*, se Gruach skozi celotno igro prijemlje motiv čaravnice. Čaravnice kot zlobne ženske in čaravnice kot ženske z magičnimi sposobnostmi, kar prinese v njen odnos z Otrokom vojakom strahospoštovanje. Ob prvem pogledu na Gruach je prestrašen, kasneje očaran, vendar ves čas ohranja določeno distanco. Greig se izogiba prizorom, ki bi opredelili Gruach kot materinsko – celo njene besede, ki jih nameni bežečemu Lulachu, ne vsebujejo nikakršne izpovedi materinske ljubezni, ki jo zasledimo le v poljubu, ki mu ga nameni na začetku. Ta odnos nadomesti Greig z odnosom med Gruach in Otrokom vojakom, ki je postavljen na mesto njenega stražarja. Čeprav med njima ne nastane tesen odnos, se ustvari nekakšna vez matere, ki je ravnokar izgubila otroka, in otroka, ki se je nedavno ločil od materinega krila.

V primeru kraljeve smrti bi Gruach kot nosilka vladavine vladala (brez ali z novim kraljem), dokler njen sin Lulach, zakoniti naslednik škotskega prestola, ne bi dopolnil polnoletnosti. Ne glede na to, ali se poroči s tem ali z onim – kateri koli kralj, ki bi se ji pridružil na vladarskem stolčku, bi vladal le začasno, saj se prestol deduje po njeni strani, dedič je njen sin. Tako Macbeth kot Malcolm nista ogrožala nadaljevanja Gruachine

rodbine. Njen motiv za upor je zato enostaven – boj za preživetje, pobeg iz krempljev gotove smrti izpod rok Malcolmovih morilcev.

Kljub temu da je Gruach ujetnica v lastnem domu, še vedno vzdržuje položaj ikone – škotske kraljice. Njeni ljudje ji sledijo, ne da bi ji bilo treba povedati, kaj si želi. Njena moč izvira iz njene ustaljenosti, ki si jo je pridobila skozi več kot desetletje vladanja poleg kralja, kar priča o tem, da je bila navkljub svojemu spolu močna in vplivna osebnost in je še vedno pomembna politična figura na Škotskem. Eden izmed prvih, ki to ugotovijo, je Egham, ki kot človek, ki odlično bere druge, oceni, na koga se mora obrniti, če želi udobno prebroditi to vojno.

Žensko razumevanje vojne je vedno spočeto iz drugačnega zornega kota kot moško. Le redkokatere ženske so bile prisotne na bojišču, večinoma so med vojno prevzele skrb za dom, domača opravila ter še naprej skrbele za družino in vzgojo otrok. Predstavnice delovnega razreda so v vojnah prejšnjega stoletja zamenjale vlogo gospodinje za vlogo fizične delavke v gospodarskih panogah, nadomestile svoje moče na njihovih delovnih mestih ter prijela za novo nastala dela v vojaških tovarnah, ki so oskrbovale vojake z orožjem. Skupaj z vojnami v predhodnem stoletju sovpada tudi razcvet feministične ideje. S prevzetjem takrat domnevno moških vlog in z zavedanjem, da zmorejo ženske opravljati tudi mnogo del, ki so bila razumljena kot tipično moška, je rasla zavest o enakovrednosti spola. Izven bojišč so si ženske ustvarile nova življenja, v katerih so prevzele pobudo, obdane so bile s posledicami vojne in ves čas v skrbeh za svoje moče, brate, sinove, predvsem pa za preživetje samih sebe in družine. Čustveno doživljanje vojne izven bojišč, ki ga je obremenjenost s skrbjo za preživetje le stopnjevala, je onemogočalo razumno in faktografsko dojetje političnih situacij. Podobno kot one želi Gruach delovati razumno in skladno s politično situacijo, vendar jo predlog poroke z njenim nasprotnikom – in ne zaveznikom, kot je mislila – vrže iz tira, njena reakcija je čustveno nabita in zato še bolj krvava in brutalna. Ne loči svojih čustev od svojega mesta kraljice. Biti kraljica ni njeno delo. Njeno življenje je življenje kraljice, ki se ga bo oklepala z vso močjo. Pridobila si bo nazaj svoje obleke, svoje prostore in svojo posteljo. S tem, da ji dovolijo še vedno bivati, kot je bivala kot pravno močna kraljica Škotske, ji skozi njene oči, ki vrednotijo intimno, družabno in javno življenje kot eno, še vedno priznavajo določeno moč, ki se je krčevito oklepa. Medtem ko Siward strogo ločuje svoje delo od svojega zasebnega življenja, kar pripelje tudi do poglavitnega nesporazuma med njima.

Gruach postavlja na prvo mesto svoje življenje in življenje svojih potomcev, kar v njenih očeh vključuje tudi njeno pozicijo vladarice. Borba za ohranitev prestola zanjo ni stvar ugleda, temveč stvar življenja. Brez prestola ni več Gruach – poosebljena Škotska, ki jo sestavljajo sneg, led, mraz, blato, gozd, megla, mistika, metafore in majav teren. Siwardov pogled na svet je jasen, strukturiran in vojaški, ki strogo ločuje med intimnim in javnim, njen svet pa je sestavljen iz čustev, prepričanj in ideologij, ki se kot veje različnih dreves v gozdu prepletajo v gmoto, ki jo moraš zaobjeti z enim pogledom.